

MUSTAFA REŞİD PAŞA'NIN SİYASİ YAZILARI

M. Cavid Baysun

6

Londra sefiri Reşid Beyefendi bendeleri tarafından vürüd eden tahrirâtın hâllidir.

Atebe-i bülend-mertebe-i veliyyü'n-ni'amilerine ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Viyana sefiri devletlu Ahmed Fethi Paşa hazretlerinin dâire-i sefâretiyçün mübaya'a etmiş olduğu eşyâ bahâsının külliyeti cihe-tiyle ba'd ez-in sefâretlerin tasarrufât lâzimeye itinâ olunması irâde-i seniyyesini şâmil ziver-i dest-i tebcil olan emir-nâme-i sâmi-i âsafâneleri me'âli rehîn-i iz'ân-ı bendegânem olmuştur. Her hâlde nâmus-ı Saltanat-ı seniyye'nin vikaayesiyle berâber tasarru-fât-ı lâzimenin icrâsı öteden berü mültezem-i übeydânem olarak li'l-lâhi'l-hamd şimdiye kadar bir gûne zâid masraf ve telef ü seref vâki' olmadığı misillü in-şâ-Allahü teâlâ bundan böyle dahi o makule hâlât tevciz olunmayacağından şübhe olmayup hatta bu kerre Londra'ya vürüd câkerânemde sefâret-hâne eşyâsının haylice noksân olmak ve bunun ikmâli şân-ı şevket-nişan-ı hazret-i şâhâ-neden bulunmak hasebiyle bundan sonra takdîm olunacak defter-den ma'lûm-ı âlileri buyrulacağı vechile epeyce eşyâ mübayâ'a olunmuş ise de akçesi cânib-i mîrîden istenilmiyerek sefâret-hâne-nin şehriyye-i mahsûsasından bi't-tedric te'diye olunacağına ve pek başlı zuhûrât olmadıkça aralıkta zuhûr eden ufak tefek ma-sârîflerin yine mâhiyeden uyuşturulmasına gayret olunacağına bi-nâen bu babda şeref-sünüh buyrulan irâde-i seniyye bu tarafta bi't-tabî' câri olmakta idüğü ve fransalunun Maréchal Clausel ma'iyyetiyle Kostantine üzerine meb'us ordusuna Fransa kıralının ikinci oğlu duc de Nemours dahi iltihak ederek Kostantine'ye takarrüb etmişler ise de kesret-i berf ü bârân nüzülû cihetiyle

kendülerini şaşırıp ve verâdan gelmekte olan zahireleri dahi kesilip kemâl-i perişâni-i hâl ile Bona'ya avdet eyledikleri ve askerln nisfından ziyâdesi telef olduğu havâdisleri İngiltere gazetelerinde muharrer olarak eğerçi Fransa gazeteleri bir kaç gün sükût etmişler ise de mu'ahharen anlar dahi ilân etmiş olduklarından bu havâdisin sahîh olduğunda ve bu keyfiyetin böylece vuku'u mücerred tâbi'-i ferhunde-metâli-i hazret-i şehinşâhî iktizâsından olacağına iştibâh olmadığı ve İngilizler Fransızların bu inhizâmından memnun gibi görünmekte oldukları beyâniyle arıza-i çakerânem terkîm ü takdîmine ibtidâr kılındığı in-şâ'el-kerîm muhât-ı ilm-i âlileri buyruldukta her hâlde emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fi 8 b sene 52

Mustafa Reşid

7

Londra sefiri Reşid Beyefendi bendeleri tarafından vürûd eden tahrîrâtın hâllidir.

Atebe-i bülend-mertebe-i veliyyü'n-niamîlerine ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Beylikci-i divân-ı hümâyun vekili atufetlü Sârim Efendi'nin cânib-i Mısır'a me'mûriyetinden ve Kapudân-ı deryâ devletlü übbehetlü Ahmed Fevzi Paşa hazretleri tarafından Mısır vâlisine yazılan tahrîrâtın sûreti irsâl buyrulduğundan bahisle mukademki tâ'limât-ı seniyye ve vesâyây-i âliyye iktizâsına mübâderet olunması irâde-i seniyyesini şâmil zîver-i dest-i tefhîm¹ ü ibcâl olan emir-nâme-i âli-i âsafâneleri meâl-i sâmisî rehîn-i iz'ân-ı ubeydânem olup geçende hâk-i pâ-yi âlilerine iş'âr olunan havadislere ve levâyih-i hâle nazaran Mısır vâlisinin Kapudân-ı müşârün-ileyh hazretlerini İskenderiye'ye dâvet etmesi ve şu aralık bir takım tertib-kârâne lisan kullanması hey'et-i hâlîyesinin evlâd u ensâbına nakl ü tevârüsü maddesine Devlet-i aliyye'yi kolaylıkla irzâ etmek için bir çâre aramaktan ibâret gibi görünüp bu mukaabelede Adana ve Girid eyâletlerinden keff-i yedd etmesi dahi melhuz ise de ne Devlet-i aliyye'nin ve ne avrupalu'nun matlûbu olan def'-i

¹ Bu kelimenin arap harfleriyle şekli تَفْخِيم dir.

ihtilâf faraziyyesi bu iki eyâletle hâsıl olmayıp ale'l-husûs ki anın cây-gir-i zamîri olan tevârüs maddesi maâz-Allahü taâlâ Saltanat seniyye'ye bi'l-vücûh muzırr birşey olduğundan ve'l-hâsıl şu husus pek tetik bir şey olarak buna her taraflardan kemâliyle dikkat olunmak lâzım geleceğinden çâker-i kemînelerinin aklım erdiği kadar idâre-i perkâr-ı efkâr ederek bu tarafta iktizâsına göre ve cansipârâne çalışacağımda şübhe olmayup fakat Amiral Roussin'in ifâdâtına ve Fransa devletinin tutumuna nazaran maslahata ibtidâ orada başlanacak gibi görüldüğünden burada bu husûsa dâir söylenecek sözler Paris'den alınacak mâlûmâta göre olmak yâni Fransızlar Devlet-i aliyye'ye nâfi' bir şey tasmininde iseler buradan anın tevsîine ve yâhud bi'l-akis bir niyyet-i muzirreleri olduğu hâlde dahi def' ü imhâsına bakılmak ve ser-rişte-i müzâkere dahi bulunmak icâb-ı maslahattan olup hâlbuki atufetlü Beylikci Efendi hazretleri bendelerinin henüz Amiral Roussin ile mülâkatına dâir bile bir güne iş'ârı vâki' olmadığından bu kerre işbu emir-nâme-i âlîlerinin vürûdu hikâye olunarak bu husûsa dâir oraca mesmûat ve mâlûmâtı isti'lâm olunmak üzere olmağla oranın tavr u harekâtı bir kerre mâlûm olduğu gibi İngiltere umûr-ı ecnebiyyesi nâzırına ifâdât-ı lâzîmenin icrâsında kusûr olunmayacağı ve bi-mennihi teâlâ bundan böyle nâzır-ı mûmâ-ileyh ile mülâkat-i übeydânem vuku'unda Kapudân-ı müşârün-ileyh hazretlerinin tahvil-i mansıblarından dolayı şâyed Nâzır-ı mûmâ-ileyh izhâr-ı memnûniyet kılıklı bir söz açacak olur ise ol hâlde mutalâ'a-i kemterâme göre Lord Ponsonby maddesinin resmî olmayacak bâzı mukaddemat-ı münâsibe ile yâni «Lord Ponsonby zâten her ne kadar iyi âdem ise de Churchill maslahatında bilâ-icâb pek mütehevvi-râne hareket eylemesinden vükelây-i Devlet-i aliyye ile beyinlerine ba'z-ı mertebe soğukluk girmemek ihtimâli olmamağla İngiltere devleti dahi Lord Ponsonby'yi tebdil etse devleteyn-i fahîmeteynin daha ziyâde germiyyet-i mahabbetlerine sebep olacağına şübhe yoktur» sûretlerinde irâd-ı kelâm olunması münâsib gibi görüldüğünden sırası düştüğü hâlde icrây-i iktizâsına ibtidâr olunacağı beyâniyle arıza-i ubüdiyyet-farîza-i kemterânem terkîm ü takdîmine ictisâr kılındığı bi-mennihi'l-kerîm muhât-ı ilm-i âli-i veliyyü'n-niamîleri buyruldukta her hâlde emr ü ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fi 8 b sene 52

Mustafa Reşid

Londra sefiri Âmedci Bey bendeleri tarafından vürüd eden tah-rirâtın hâllidir.

Dersâadet'de ve sair memâlik-i mahrûsede aralık aralık harîk zuhûr ettikçe Avrupa'da gazetelerin ta'rîzâtı eksik olmayup halka dahi türlü şeyler söylemekte «yâni ahşab ebniyeyi bayağı yanmak ve kendünüzü müflis etmek için bunca akçeler sarfıyla inşâ ve istih-zâr ediyorsunuz. Acebâ memleketinizde taş yokmudur ve tuğla imâlini ve kârgir ebniye inşâsını bilenler bulunmaz mı» yollu ke-lâmlar ile ehl-i islâmı tahmîk etmekte olduklarından bu kerre Çanak-kal'asında ve müteâkiben Bâyzîd-i velî طاب‌تراد hazretlerinin câmi'-i şerifleri civârında zuhûr eden harîklerden dolayı dahi frenk-lerin kelimât-ı mü'tâdeleri tekrâr olunmakla olmağla taraf-ı çâke-rîden dahi «çünkü ahşab ebniye ehven masârifle meydana gel-diğinden bu kadar vakitten berü ahâli böylece mü'tâd olarak Devlet-i aliyye dahi gavâil-i adîde ile ve ale'l-husûs mülgaa takı-mının mefâsidlerinden neş'et eden şeyler ile meşgul bulunması cihetleriyle böyle maddelere bakılmamış ise de li'llahi'l-hamd ve'l-minne zât-ı şevket-simât-ı şâhâne müceddidiyyet-i seniyye-i cihan-bânileri iktizâsınca bir taraftan nizâmât-ı muktaziyyenin ik-mâline ve bir cânibden dahi ma'mûriyyet-i memâlik ve ahâliyi mücib olacak mevadd-ı nâfi'anın istihsâline sarf-ı himmet-i âliyye buyurmakta olduklarından sâye-i şevket-vâye-i şâhânelerinde bu ebniye husûsu dahi bir hüsn-i sûret bulacağına şübhe yoktur» vâdisinde cevablar verilmekte olup vâkı'â ahşab bina heves ede-cek şey olmıyarak faraza yanmasa ve her ne kadar metin yapılsa bile nihâyet elli altmış sene zarfında müşrif-i harâb ola-geldiği müsellemler ve eğerçi masârifinde ehveniyyet derkâr ise de yanması ve harâbiyyeti hisab olunsa kârgirden pek çok ziyâde bahâlu düşeceği emr-i gayr-ı mübhem olduğundan kat'-ı nazar el-hâletü hazihî kârgir binâ çokluk yapılmaması cihetiyle amelenin adem-i mümâresesinden ve taş kat' u nakli misillü şeylerin tarik-ı sühûleti bilinmemesinden dolayı ziyâdece masârif gitmekte ise de ba'd ez-in kârgir ebniye inşâsı karargir olup da meselâ her bir şeyin esbâb-ı sühûleti aranıldığı ve ezcümle bizim mi'marlarımız ve dülger kalfaları fenn-i mi'mârînin dekâyıkından bî-haber olmaları cihetiyle Avrupa'dan bir kaç nefer mütefennin mi'marlar celb

olunduğu hâlde giderek ehven masârifle vücûde geleceği derkâr ve dâimâ frenk mi'marları istihdâmı ilerisiyçün dahi şimdiden on onbeş kadar müsta'id çocuklar bu tarafa gönderilip de fenn-i mi'mârînin ilmî ve amelîsini lâyikiyle tahsil ettikleri hâlde sekiz on sene geçtikten sonra frenk mi'mirlarının ma'aşları masârifi dahi ber-taraf olacağı âşikâr olduğuna ve bâzan Avrupa'da dahi harîk zuhûr etmekte ise de fakat evlerin dolap ve frengâne yatak ve pencere edevâtı gibi ahşaba dâir şeyler muhterik olarak bir hâ-neden diğer hâneye ve belki bir odadan âhar odaya sirâyeti nâdir velhâsıl bu kârgir ebniyenin her cihetle menfa'ati zâhîr idüğüne mebnî sâye-i müceddiyyet-vâye-i hazret-i şâhânedede memâlik mah-rûsenin ve cümlesinden evvel Darü'l-hilâfeti'l-aliyye'nin ve ahâli-sinin ma'mûriyyetini ve hüsn-i nizâm ve nümâyişini mücib olacak böyle bir eser-i hayrın fi'le gelmesi ve bu cihetle dahi avrupalu-nun nazar-ı dikkat ve tahsinleri celb olunması ârzü-kerde-i çâke-rânem olduğundan iktizâsı lede't-tefekür bu def'a zuhûr eden ha-rikten muhterik olan mahaller Dersâadet'in vasatında vâki' pek mu'teber yerler olduğundan kavâ'id-i hendesiyye üzere sokaklar bırakılarak ve bâzı iktizâ eden yerleri mümkün mertebe tesviye olunarak tarz-ı nevîn ve resm-i dilnişin üzere kârgir evler ve dükkânlar inşâsına dâir yapılacak yerlerin nümûnesi şeklinde olmak ve herkesi şevk ü hevese getirmek için ibtidâ oradan başlansa bir münasib şey olacağı derkâr ise de bunun tanzim ü tersîmi fenn-i hendese ve mi'mârîde kemâl-i meleke ve mâlûmâta mütevak-kıf olduğundan bâzı evler ve dükkânlar Avrupa'da cârî olan tarz-ı cedîde göre yapılmak ve bırakılacak sokaklar sonra medd ü ilâve kabûl edecek sûrette hisâb olunmak icâb edeceğinden Avrupa'dan bir iki nefer mütefennin mühendis ve mi'mar celbi lâzım gelip şu kadar ki Fransa'da bir hânede on onbeş ve belki yirmi familya sâkin olmakta olduğundan pek cesîm ve tenâsübsüz olarak ehl-i islâma dahi bu kadar familyanın bir hânede ictimâi mümkün ve İngil-tere'de bayağı memâlik-i islâmiyye gibi her familyanın hâline göre bir hânesi olup resimleri dahi gayet matbû ve tekellüfsüz ve kü-şayişli idüğüne binâen işbu iktizâ mühendis ve mi'marın İngiltere'den gönderilmesi ve bu sûrete göre icâb eden yerlerde sokaklar tevsî' olunmak ve farazâ bir arsadan diğer arsaya yer alınmak gibi şeyler lâzım geleceğinden vakıfların bir-birlerine yerleri kavuşması veyâhud bir vakfın arsasından sokağa biraz mahâl ve-

rilmesi misillü bâzı keyfiyyât vâki' olmak iktizâ ederse de asıl dikkat olunacak evkaf-ı şerife vâridâtının kesirden vikayesi sûreti demek olarak hâlbuki bu tagyirât sebebiyle hiç bir vakfın icârât-ı mu'ayyenesine halel gelmeyip ale'l-husûs ki farazâ üçyüz zirâ'dan ibâret bir vakıf arsanın elli zirâ'ı zâyi' olmuş olsa ol arsanın üzerinde ahşab binâ olduğu hâlde binâsı on bin kuruş ise kârgir yapıldığı takdirce otuz kırk bin kuruşa mütehammil olacağına nâzaran bu misillü kârgir hânelerin mahsûlatından vakıflar evvelkinden ziyâde kesb-i intifâ' edeceklerinden başka vâhimesi dahi ber-taraf olmak lâzım geleceğine velhâsıl bu sûretten evkâf-ı şerifeye bir güne mazarrat âid olmayup belki menâfi'-i adîde hâsıl olacağına ve vakıfların zâyi' edecekleri mahallere mukabil icârât-ı muayyenelerine zamm olunmak dahi kaabil idüğüne binâen bu maddenin icrâsı rehîn-i tasvib-i âli buyrulduğu halde işbu vakıf keyfiyetleri erbâb-ı vukûf ile dahi söyleşilmesi ve tez elden işbu kârgir ebniyenin menâfi'ine avâm-ı nâsın birden-bire akılları ermemesinden veyâhud bâzılarının kudretleri yetişmemesinden dolayı muhterik olan arsa ashâbından bâzılarının itizâr etmeleri melhûz olmağla bu husûsa mütemevvilce adamlar teşvik olunmak ve biraz dahi cânib-i mîriden inşâ ile ibtidâ kiraya verilip ba'dehû müşterisi zuhûr ettikçe fûruht kılınmak münâsib ise debu madde mebâliğ-i külliyyeye mühtâc olacağından Avrupa devletleri dahi ma'murriyet-i mülk için bu misillü şeylere sarf ettikleri akçeleri meşhur Avrupa sarraflarından istikrâz eylediklerinden ve bu istikrâz keyfiyetinin mülken kat'â mazarratı olmayıp belki bir devlet nezdinde bulunan sarraflar diğer devlete akçe ikrâz eyledikleri hâlde beyinlerinde başkaca irtibat husûliyle politikaca bir nev'-i menfa'at add-oluna geldiğinden ve bu istikraz olunacak akçe yapılacak yerlerin kirâlarından ve hîn-i fûruhtunda hâsıl olacak esmârından bi't-tedric te'diye olunmaklık dahi mümkün idüğünden akçenin lüzûmu takdirinde bu taraflardan istikrâzın çâresine bakılması ve bi-tevfikihi teâlâ kârgir ebniyeler inşâsına bu vechile şürû' buyrulduğu halde el - hâletü hazîhi mevcûd ahşâb hâne ve dükkânlarla adokunulmak icâb etmez ise de sâir semtlerde bir taraftan yeniden ahşâb evler inşâsı dahi münâsib olmayacağından bunun ekîden ve şedîden men'iyile hafaz-Allahu teâlâ bir yerde harîk zuhûrunda mukaddem yapılan yerler ile münâsebet olacak sûrette sokakları tanzim ile öylece inşâlarına mübâşeret kılınması mutebârdır-i hâtır olduğundan

hasbe'l-ubûdiyye beyân-ihâle ibtidâr kılınmış ise de mevrîd-i ilhâmât-ı rabbâniyye olan zihn-i derrâk ve hâtır tabnâk-i şâhâne her bir ahvâl ü vekaayi'i mühit ve şâmil olmağla karîha-i kerâmet-sariha-ihazret-i şâhânedan her ne sûret sânih u sâdir olur ise mahz-ı hayr u isâbet anda olacağı kayd-i iştibâhtan âzâde ve aceze-i bendegânın efkâr u mulâhazâtı dekâyik-ı umûrdan tehî ve sâde olmağın in-şâ'allahû teâlâ lede'l-vusûl sûret-i hâl ma'lûm-ı âlileri buyruldukta her hâlde emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Mustafa Reşid

9

Londra sefiri Umûr-ı hâriciyye müsteşarı Reşid Beyefendi bendeleri tarafından vürûd eden tahrîratın hâllidir.

Ma'rûz-ı bende-i kemînelerdir ki

Mukaddemce ba'z-ı mutalâat vehmiyye-i âcizâneme dâir mersûl-i süy-i sâmilere kılınan arıza-i bendegâneme cevâben resîde-i dest-i tekrîm olan kerem-nâme-i vâlâları me'âlinde İngiltere'ye me'mûriyyet-i âcizânemden dolayı veli-ni'met-i bî-minnetimiz devletlû fehâmetlû Mülkiye nâzırı efendimiz hazretleri tarafından İngiltere sefâreti sır kâtibi Mösyö ² اودفوارنه ne vechile kelîmât-ı inâyet-âyât irâd buyrulmuş olduğu ve Londra sefâret-hânesine tahsîs olunan şehriyenin büyük elçilik masârifine adem-i kifâyeti-tebeyyün eylediği takdirde ona göre şehriye tahsîs veyâhut ihtiyat poliçesi itâ ve isrâsı sûretleri lûtf u ihsân-ı hazret-i şâhâne mûktâzı olarak diriz buyurulmıyacağı keyfiyatı muharrer ve mezkûr olup müşârün-ileyh efendimiz hazretlerinin kâffe-i tedâbir-i mû-şikâfâne mutalâat-ı Felâtun-istidâneleri muhafaza-i nâmûs-ı saltanat-ı seniyye ve tanzîm-i mehâm-ı Devlet-alliyye'yi müstebti' ve müstelzim olarak çâkerlerinin mukaddemki iş'âr-ı âcizânemden murâdım daki kendime bir nev'-i kadr ü itibâr vermek sûretinde olmayıp ancak maslâhat-ı Devlet-i aliyye üzerine ma'tûf iken müşârün-ileyh efendimiz hazretlerinin Sır-kâtibi mûmâ-ileyhe vâki' olan itâdât-ı âliyyeleri vikaaye-i umûr-ı Devlet-i aliyye ile

² Metindeki arap harfleriyle yazılı şekilden bu ismin okunuşunu kestirmek mümkün olmuyor. Lord Ponsonby'nin İstanbul sefâreti esnâsında sır-kâtibi Stratford idi ve bu zât Âkif Paşa'nın yazdığı *Tebşire*'de dahi zikr edilmiştir (Âkif Paşa, *Tebşire*, İstanbul, 1905 s. 76 ve not 1)

berâber hakk-ı kemterânemde dahi pek büyük lûtf u inâyet olmağ-
la mütehattim-i zimmet-i ubûdiyyetim olan tezâyüd-i ömr ü ikbâl-
leri da'avât-ı hayriyyesi tekrâr kılınmış ve kılınmakta olduğu ve
mukaddemâ çâkerleri Paris'de olduğum hâlde buranın mâhiyesi
kifâyet edip etmiyeceği meçhûl-i âcizânem olduğundan başka
Rabb'imiz teâla hazretleri ömr ü şevket-i hazret-i şehinşâhiyi rûz
efzûn buyursun eltâf-ı mâ-lâ-nihâye-i cenâb-ı hilâfet- penâhînin
cümle bendegân haklarında ve husûsıyla lâyük ve münâsib olan
seylerde şâyân ve bî-dirig buyrula-geldiğini dahi pek râna bildi-
ğimden mâhiye ve poliçe husûslarına dâir vâki' olan iş'âr-ı bende-
gânemden dahi maksûd-ı âcizânem akçe kazıyyesi olmayıp fakat
atufetlü Beylikci Efendi hazretlerinin mutasarrıfâne idâresinden
bahs-olunduğu sırada mukaddemki ihtiyat poliçesinin devr ü tes-
limi sûreti dahi yazılması çâkerlerini ba'z-ı evhâma düşürmesinden
neş'et etmiş ise de bu husûsa dâir olan iş'ârât-ı âliyyenin an-kas-
dın olmadığı me'âl-i tahrîrât-ı devletlerinden münfehîm olup her
ne ise Londra sefârethânesinin şehriyye-i mahsûsası şimdiki hâlde
büyük elçilik masârifine kâfi görüldüğüne ve eğerci sefâret-hâne-
nin ikmâl ve tanzim olunmakta olan eşyây-ı muktaziyesinden
haylice deyn olunmuş ve olunmakta ise de bu dahi bi't-tedric
maâşdan uyuşturulup verileceğine ve şâyed ilerüde ba'z-ı zuhûrât
masârif zuhûr eder ise buranın sarrafları Paris sarrafları gibi ol-
mayup lüzümü takdirinde akçe verecekleri anlaşıldığına binâen
şimdiki hâlde ne maâşa zamm olunmak ve ne ihtiyat poliçesi irsâl
buyrulamak icâb etmiyeceği ve Tal'at Efendi bendeleri burada
iken mûmâ-ileyh Beylikci Efendi hazretlerinin haylice müteferrik
deynini te'diye ve tesmiye etmiş olduğundan cümlesinin ardı alın-
mış gibi tahmîn etmiş isem de mûmâ-ileyh Tal'at Efendi'nin bu-
radan azîmeti gününden şimdiye kadar zuhûr etmiş olan dâinle-
rin iddeâ eyledikleri akçeler hemen yirmi beş otuz bin kuruşa
resîde otup bundan böyle dahi bu misillü pürüzlü şeyler zuhûru
agleb-i me'mûl idüğinden Efendi-i mûmâ-ileyh hazretlerinin evvel
ve âhir iddeâ eylediği hüsn-i tasarruf kazıyyesi görünen ahz u
itâsından kat'â anlaşılammış olduğu ve her ne ise bu misillü zu-
hûra gelmekte olan düyûnun taraf-ı çâkerâneme bir zararı olmayı-
arak bu makuleler bir kerre sefâret-hâneye baş urduktan sonra
kendüsüne mektub tahrîriyle istid'ây-ı matlûb etmekte oldukları
ve bu def'a müşârün-ileyh Mülkiye nâzırı efendimiz hazretlerinin

tercüman husûsuna dâir cevaben ihsân buyurdıkları emir-nâme-i
âtileri zîver-i enmele-i mubâhâtım olup İstefanaki Bey-zâde ingilizce
tahsili sevdâsiyle fransızca'yı hemen zâyî'etmiş gibi olarak bu li-
sanların ikisinde serbest tekellüm edememekte ve mutâlâât-ı sâbika
cihetiyle dahi burada bulunması kulunuzun zihnime dokunmakta
olduğuna ve tercümân-ı sâni bulunan Agop'un sadâkati dahi bi'd-
defe'ât tecrîbe olunduğuna ve çâkerlerine fransızca da henüz ser-
best tekellüm edecek kudret-i selîka gelmemiş ise de söylenen
sözleri hemen bütün anlamakta olduğuma binâen mukaddemki ni-
yâz-ı âcizânemin icrası mutevakkıf-ı irâde idüğü beyânıyla arıza-i
bendegânem terkîmine ibtidâr kılındığı bi-mennihi taâlâ ma'lûm-ı
sâmîleri buyrulduğu hâlde lûtf u irâde efendimindir.

Fi 10 ş 52

Mustafa Reşid

10

Atebe-i bülend-i mertebe-i veliyyü'n-ni'amîlerine ma'rûz-ı çâker-i
kemîneleridir ki

Bundan mukaddem takdim olunmuş olan ba'z-ı ma'rûzât-ı
ubeydâneme cevâben şehriyye-i şerîfin yedisî tarihiyle ihsân
buyrulan emir-nâme-i sâmi-i âsafâneleri me'âl-i âlîsi rehîn-i iz'ân-ı
ubeydânem olup gerek Ponsonby hakkında olunan mülâhazât ve
gerek sâir keyfiyyât geçen haftalarda hâk-i pâ-yi âlî-i veliyyü'n-
ni'amîlerine yazılmış olduğundan şimdilik iş'âra şâyân bir şey ol-
mayıp işbu Ponsonby maslahatını birden bire kaale almıyarak
hâk-i pâ-yi âlîlerinden tekrar istizân sûretini ihtiyâr ettiğim dahi
bunların lisânen ve gerek gazetelerde tahrîren gösterdikleri muga-
alâta-i frengânelerine aldanmış olmaktan neş'et etmeyip çünkü Av-
rupa'da deverân eden şeyler bu taraflarda bulunanlara pek âşikâr
görünmekte olduğundan bu Ponsonby lâkırdısı lisâna alınmak lâ-
zım gelse cevâben ne denileceği ve maslahatın nasıl netîce vere-
ceği ma'lûm olmasından iktizâ etmiş ise de bundan sonra cevâben
vürûd edecek emir-nâme-i âlîlerinde her ne vechile emr ü fermân
buyrulur ise ana göre harekete mübâderet olunacağı ve Paris se-
firî atufetlü Beylikci Efendi hazretleri bendeleri tarafından elbette
taraf-ı eşref-i veliyyü'n-ni'amîlerine tahrîr ü iş'âr olunmuş olacağı
vechile Napoléon'un yiğeni olup Fransa ülkesinin hudûd-ı şarkıyye-
sinde yâni Ren nehri kenarında Strasburg nâm kal'aya ber-takrîb

dühül ile ba'z-ı mefâside ictirâ etmiş olan şahsın bu defâ Amerika'ya def'iyle Fransa kiralı Louis-Philippe cenabları bu gaaileden kurtulmuş olduğu misillü Fransa kiralı sâbık Charles X.'in bu esnâda vefâtı şâyi' olmuş olduğundan müşârün-ileyh Louis-Philippe cenabları bunun efkârından dahi rehâ-yâb olmuş gibi görünür ise de çünkü Fransa'da karlist denilen yâni Charles X. familyası gayretinde bulunan âdemlerin mecmû'u Charles X.'n zâtini iltizâm etmeyüp hiçbir sınıfı dahi Charles X.'in hafidine gayret-keş ve anın kirâliyetine dil-teşne olduklarından şimdi Charles X.'in vefâtı cihetiyle bu iki sınıf bi't-tabî' birleşüp daha ziyâde kuvvet kesb edeceklerine nazaran müşârün-ileyh Louis-Philippe cenablarının bunlardan dolayı derkâr olan evhâmı dâni tezâyüd etmek lâzım geleceği beyâniyle arıza-i çâkerânem terkîm ü takdimine mübâderet kılındığı in şâe'l-kerîm muhât-ı ilm-i âli-i âsafâneleri buyruldukta her hâlde emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fi 8 § 52

Mustafa Reşid

11

Londra sefîri ve umûr-ı hâriciyye nazâret-i celilesi müsteşârî Reşid Beyefendi tarafından bu defâ vürûd eden tahrîrâtın hâllidir:

Atebe-i bülend-mertebe-i veliyyü'n-ni'amîlerine ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Bundan akdem takdim olunan ma'rûzât-ı übeydâneme cevâben bu def'a resîde-i dest-i iftihâr olan emir-nâme-i sâmi-i âsafâneleri me'âl-i âlisinde bundan sonra gelecek emir-nâme-i âlileri me'âlinde müstefâd olacağı vechile Berr-i Şâm maslahatlarından dolayı atufetlü Sârim Efendi bendelerinin cânib-i Mısır'a me'mûriyeti cihetiyle mukaddemki iş'ârât-ı seniyye iktizâsınca şu Mısır mes'elesinde dilhâh-ı âli olan sûretin icrâsiyyü'n- İngilterelü tarafından iânnet-i kavliyye istihsâline mübâderet olunması emr ü fermân buyrulmuş ve bu husûsa derece-i nihâyede gayret ve dikkat olunmak farîza-i uhde-i ubûdiyyet bulunmuş olduğundan bi-mennihî teâlâ gelecek emir-nâme-i sâmîlerinin şâmil olacağı ves'âyây-i seniyyeye ve icâb-ı hâle göre hareketi itina ve çünkü Amiral Roussin dahi bu defâ Paris'e vâsıl olmuş olduğundan bir taraftan dahi Paris sefîri atufetlü Beylikçi Efendi hazretleri bendeleriyle muhâberât-ı muktaziy-

ye icrâ olunacağı ve mûmâ-ileyh Sârim Efendi bendelerinin me'mûriyeti şimdiki hâlde hafî tutulduğundan derece-i sâniyyede yazılacak tahrîrâtın vusûlüne kadar bu maddenin ketm olunması icâb edeceği iş'âr olunmuş ise de işbu tahrîrât-ı seniyyelerinin vusûlü günü İngiltere gazetelerinden Mısır vâlisi tarafından Dersââdet'e tahrîrât vurûduyla ba'z-ı mesâlih-i lâzimenin müzâkere ve tesviyesi zımnında devletlü Müşir Paşa hazretlerinin cânib-i Mısır'a me'mûriyetleri talep olunmuş olduğundan ve vükelây-i fihâm hazarâtı beyninde akd-i meclis-i meşveret birle müşârün-ileyh hazretlerinin me'mûriyetleri tensîb olunmuyarak me'mûriyyet-i mezkûre Efendi-i mûmâ-ileyh bendelerinin üzerinde karargîr olmuş ve Mısır vâlisine dahi Müşir-i müşârün-ileyh hazretlerinin bâ'z-ı umûr-ı cesîme ile meşguliyetleri cihetiyle azîmetleri uyamıyacağından kendilerinin kapu-kethüdâları ve her vechile mu'temedleri olan Beylikci-i Dîvân-ı hümâyun vekîli Sârim Efendi me'mur buyruldu vâdisinde cevab-nâme yazılması tasmiîm buyrulmuş olduğuna dâir uzun uzun ba'z-ı fıkralar yazılmış olmağla fi'l-hakika bu husûs böylece vâki' olmuş ise frenklerin çar-çabuk bu derecesine kadar tahkik-i madde etmeleri teaccüb olunacak şey olduğu ve diğer bir kıt'a emir-nâme-i veliyyü'n-ni'amîlerinin mûmâ-ileyh Beylikci Efendi hazretleri bendelerinin ma'iyetinde bulunan tercüman Yanko'nun Dersââdet'e istenilmesi cihetiyle bu tarafta olan İstefanaki Bey-zâde kullarının Efendi-i mûmâ-ileyh ma'iyetine irsâl olunması emr ü fermân buyrulmuş olduğundan keyfiyet Bey-zâde-i mersûma bi'l-ifâde bu tarafta olan bir mikdar düyûnu ve iktizâ eden harc-ı râhı dahi sâye-i şevket-vâye-i hazret-i şâhânedede cânib-i kemterânemden tesviye ve itâ olunmağla târih-i arıza-i übeydânemin ertesi günü hareket ve azîmet etmek üzere bulunduğu ve bu gün çıkan gazetelerde Rusya imparatorunun tecennün eylediğine dâir bir fıkrâ görülmüş ise de sıhhati henüz ma'lûm olmadığı beyâniyle arıza-i çâkerânem terkîm ü takdimine ibtidâr kılındığı in-şâe'l-kerîm muhât-ı ilm-i âsafâneleri buyruldukta her hâlde emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fi 24 § sene 52

Mustafa Reşid

12

Londra sefîri tarafından Paris sefîri bendeleri cânibine vürûd ederek bu tarafa takdim kılınan tahrîrâtın hâllidir:

Hâk-i pâ-y-i sâmilere ma'rûz-ı bende-i kemîneleridir ki

Amiral Roussin ile müzâkere-i vâkı'a ve ba'dehû دیرانج ile mücâvebat-ı behiyelerine dâir ve tercüman Yanko'ya îrâd olunan nasâyih te'sîr ctmiyerekyine evvel bahâra kadar Paris'de tevakkuf etmek niyetinde olacağından bahisle atûfetlû Tal'at Efendi bendeleri-Âmedî odasına me'mûriyeti keyfiyetini müş'ir bir-birini müteâkib nin resîde-i dest-i ibcâl olan dört kıt'a emir-nâme-i sâmilere mezâyâsı rehîni iz'an-ı bendegânem olarak işbu müzâkerât-ı vâkı'adan taraf-ı âlilerinden îrâd buyrulan kelîmât doğrusu hakk u hakikatı ve icâb-ı hâl u maslahata muvâfık ise de fransızların şu Mısır maslahatında tutumları gevşek görünüp her ne ise bu husûsa burada dahi çalışılmak lâzîmeden olduğuna ve bu maddenin İngiltere ministrosu istihrâcı sûretini Amiral-i mûmâ-ileyh dahi sûret-i ilhakda beyân etmiş bulunduğuna binâen şu aralık Lord Palmerston ile mülâkat olunup da Paris seftri devletlû Efendi hazretlerinin bu defâ vürûd eden tahrîrâtları me'âlinde kendilerinin Amiral Roussin ile mülâkat-ı adileleri vâkı' olarak Amiral-i mûmâ-ileyh kendi hayır-hâhlığı iktizâsınca Berr-i Şam maddesinin hüsn-i tesviyesine şöyle böyle sâ'î olup Fransa ministrolarında dahi bu husûsa hüsn-i isti'dâd var ise de bu husûs yalnız fransız devletiyle bitmeyip İngiltere devletinin dahi himmet ve muvâfakatine mütevakıf olacağı vâdisinde îrâd-ı kelâm etmiş olduğu tahrîr ü iş'ar olunmuş ve fi'l-vâkı' böyle bir maddenin hüsn-i tesviyesi beher hâl İngiltere devletinin inzimâm-ı himmet ve nüfûzuna tevakkuf edeceği ve İngiltere devletinin ise Devlet-i aliyye'nin menâfi'ini Fransa devletinden ziyâde isteyeceği mertebe-i bedâhatte bulunmuş olmağla sizin bu bâbda mutalâ'a ve menviyyâtınız na vechiledir yollu istikşâf-ı zamîrine mübâderet olunması tasavvur olunmakta ise de me'âl-i tahrîrât-ı behiyelerine nazaran bu maddenin üzerine şimdiden Umûr-ı ecnebiyye nâzırı veyahud Desages ile mükâlemeye girişmekten istinkâf buyrulmuş olup fi-nefsi'l-emr henüz fransalunun ne fikr ü zamîrde oldukları bilinmeksizin ale'l-ammiyâ müzakere pek de yakışık alamıyacağından ve burada dahi aynıyle böylece cârî olarak el-hâletü hâzihî vesîle-i mükâleme add-olunacak başka bir maslahat dahi olmadığından ve bir de atufetlû Sârım Efendi hazretleri bendelerinin cânib-i Mısır'a me'muriyyeti cihetiyle anın Dersââdet'e tahrîrâtı vürûduyla Mısır vâlisinin vâkı' olacak ifâdesi ve anın üzerine şeref-sünûh buyrulacak irâde-i seniyye keyfiyeti bilinip

de ana göre bu tarafta müzâkereye girişilmek münâsib gibi görünmekte idüğünden bu husûsun şimdiden mûmâ-ileyh Lord Palmerston'a açılması veyahud maslahat gereği gibi anlaşılincaya kadar biraz te'hîr ve te'enni olunması şıklarının birini tercih ve ihtiyarda zihn-i kemterânem mütereddid olmağla ne vechile tensib-i âlileri vâkı' olur ise serîan iş'arı niyâz-ı çâkeranem idüğü ve mersum Yanko gayet fattan ve hilekâr olduğundan anın bir ân akdem Dersââdet'e def'i hayırlı görünmekle bundan böyle dahi mersûmum def'i maddesinde ifâdât-ı icâbiyyenin icrâ ettirilmesi himmet-i aliyyelerine mütevakıf mevaddan bulunduğu ve mûmâ-ileyh Tal'at Efendi bendelerini birâderim makamında bilip ve öylece sevdiğimden işbu me'mûriyeti bâis-i kemâl-i memnûniyyet olarak in şâe'l-kerîm sâye-i şevket-vâye-i hazret-i şâhâned e ser-i himmet-i seniyyeleriyle daha nice merâtib-i refi'aya nâil olması duây-ı isâbet-peymâsı tekrar kılındığı beyânıyla arıza-i bendegânem terkimine ibtidâr olunmuş olmağla bi mennihî teâlâ lede'l-vusûl sûret-i hâl ma'lûm âlileri buyruldukta her hâlde emr ü fermân efendimindir.

Fi 24 n sene 52

Mustafa Reşid

13

Londra seftri Hâriciye müsteşarı Reşid Beyefendi bendeleri tarafından bu def'â vürûd eden tahrîrâtın hâllidir:

Atebe-i bülend-mertebe-i veliyyü'n-ni'amîlerine ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Geçen hafta hâk-i pâ-y-i âli-i âsafânelerine tahrîr ü iş'ar kılındığı üzere ba'z-ı ifâdât-ı icâbiyye zımında İngiltere umûr-ı ecnebiyyesi nâzırı Lord Palmerston ile tasmîm-i mülâkat olunarak fakat Cezâyir maddesine dâir atûfetlû Beylikci Efendi hazretleri bendelerine yazılan tahrîrât-ı çâkerinin cevâbı vürûduna intizâr olunmakta iken bu defâ ol dahi gelmiş olmağla işbu şehri-i şevvâl-i şerîfin on dokuzuncu perşembe günü mûmâ-ileyhle bi'l-mülâkat bu kerre Umûr-ı hâriciyye nezâret-i celîlesi tarafından taraf-ı âcizâneme vürâd eden emir-nâme-i sâmi me'âlinde Churchill maddesinden dolayı Lord Ponsonby ile bi'l-muhâbere tarzıye-i münâsibenin icrâsı derdest olduğu ve İngilterelü ofîçiyaller hakkındaki taraf-ı Devlet-i aliyye'den hakaret ve adem-i kabûl muamelesi pek ba'îd bir şey olup anların asâkir-i nizâmiyyeye ta'lim-i usûl-i harbiyye

eylemelerine taraf-ı Saltanat-ı seniyye'den izhâr-ı rağbet ve hâhiş buyrulmuş ise de anların bu sûreti istemiyerek ferik ve livâ ve miralaylık hey'et ve raddesinde istihdâm olunmaklıkta isrâr edip hâlbuki bu sûret şer'an ve kanûnen uyamıyacağından Devlet-i aliyye itizara mecbûriyetini beyân eder etmez zikr olunan ofiçiyaller avdete kalkışmış ve taraf-ı Saltanat-ı seniyye'den ba'z-ı güne levâzım-ı ikrâmiyyenin icrâsına bile vakit olmaksızın hareket ve azîmet eylemiş oldukları keyfiyyâtı tahrir ü iş'âr buyrulmuştur. Hâl böyle olunca bu husûsda taraf-ı Saltanat-ı seniyye'den riâyete münâfî bir muâmele vuku'a gelmediğini ikrâr eylemek iktizay-i insâf ve hakkaniyetten olacağı bedîhidir ve bâ'zı aldığım haberlere göre Nezâret-i celile-i umûr-ı mülkiyye ile Lord Ponsonby beynine muâmelât-ı dôstâne ve muhâberât-ı hâlisâne gün be-gün tekküd ve tezâyüd eylemekte olduğundan bu usûlden elbette Lord Ponsonby'nin hoşnud olacağı âşikâr olduğu misillü bu kaziyeye İngiltere devleti nezdinde dahi takdir olunacağı ve mukaddemce devletlû Âkif Efendi hazretlerinin Umûr-ı hâriciyye nezâret-i celilesinden infisâli İngiltere devleti nezdinde her nasıl makbûle geçmiş ise devletlû übbethlû Ahmed Fevzi Paşa hazretlerinin tahvil-i me'mûriyetleri maddesinde zuhûra gelen riâyet-i zımniyyenin dahi kadr ü kıymeti öylece bilineceği me'mûl olunmaktadır yollu sevk-i kelâm olunduktan nâzır mûmâ-ileyh cevâbında «Eğerçi bu maddelerin tafsilâtına dâir Lord Ponsonby tarafından henüz mektub almamış isem de gerek tarziye maddesinin der-dest-i icrâ olduğuna ve gerek mazhar-ı hüsn-i itimâd-ı âlem olan bir zât-ı meâlî-simât ile elçimiz beyninde cereyân eden muâmelâta mütedâir vâki' olan ifâdâtınızdan pek memnûn oldum. Şu kadar ki müşârün-ileyh Ahmed Paşa hazretlerinin tahvil-i me'mûriyeti kendü itibar ve rütbesini bir kat dahi terfî sûretinde Zât-ı şevket-simât-ı hazret-i şehinşâhi'ye Devlet-i aliyye'lerinin mesâlih-i cesîmesinde istihdama elbette pek çok âdemler lâzım olduğundan artık bu husûsa dahi nazar-ı hoşnûdî ile bakmak iktizâ eder. Lâkin ofiçiyaller maddesi bizlere pek tesir edip eğerçi bunlar hakkında iltizâm-ı hakaret olunmadığı ifâdâtınızdan tebeyyün eder ise de Mısır vâlisinin askerini el-hâletü hâzihi ecnebîler kumanda etmekte olduğuna ve a'câm ile beyninizde mezheben ba'z-ı ihtilâfat var ise de anlar dahi ehl-i islâmdan oldukları hâlde taraflarından böyle itizar vuku'a gelmediğine ve ale'l-husûs ki bu ofiçiyaller sefir-i sâbık Nuri

Efendi'nin bize irâe etmiş olduğu tahrirât-ı resmiyye iktizâsınca taraf-ı Devlet-i aliyyeden bi't-taleb gönderilmiş iken makam-ı seraskerîden Nuri Efendi bir ehl-i kalem âdemdir; askerî maslahatı bilmez ve öyle şeylere karışmaz ve anın tarafından ofiçiyal istendiği dahi yoktur, yollu vâki' olan ifâdâta ve sâir emârât ve mesmûâta nazaran Rusyalu'nun adem-i tensibiyle çâresiz istihdâm olunmamak sûretine karar verilmiş olduğunda şüphe olmayıp lâkin şurası mâlûm olsun ki bizim böyle bir mümtaz kolonel göndermekten murâdımız Devlet-i aliyye askerinin derece-i matlûbeye isâli kaziyyesi olup bu kolonelin maksûdu dahi İngiltere devleti nezdinde olan hizmet ve itibar ve rütbesini bütün bütün terk ile dâimî sûretinde Devlet-i aliyye hizmetinde olmak için rütbe istih-sâli kaziyesi demek olmayarak çünkü kendisi neferât-ı askeriyenin isti'dâd ve gayret-i zâtiyyelerini görüp ve beğenmiş ise de zâbitan takımı ekseriyâ mâlûmatsız âdemler olduklarından farazâ bir bir nâmünâsib madde görüp de anın üzerine söyleyecek olduğu hâlde sözünün tesiri olmak mülâhazasıyla muvakkaten bir rütbe istemiş velhâsıl Devlet-i aliyye askerî meselâ bir kal'a veyâhud bir tabya içinde buldukları takdirde şimdiki hâlleriyle Rusyalu ile ceng etmeğe muktedir olurlar ise de yirmi-otuz bin âdemden müretteb bir meydan muhârebesini kumanda etmek mâlûmât-ı kâmile sâhibi âdemlere mütevakkıf olduğundan işte İngiltere devletinin arzusu Devlet-i aliyye âsâkir ve zâbitânını bu merkeze getirmek maksadından ve Rusyalu'nun dahi bu şeylere mûmânaati kendi karşısına çıkacak bir kuvve-i sahîha istih-sâline meydan vermemek garazından ibâret bulunmuş olmağla Devlet-i aliyye bu husûsları güzelce tefrik ile ana göre iktizâsına himmet buyurmak lâzımdır» demesiyle taraf-ı çâkerîden dahi «her bir dakika ve belki sâniyesi fâik olan kurbiyyet-i celile-i şâhâne şerefinden mehcûr olan zât her ne nasıl me'mûriyette bulunsa bizim itikadımızca ana terfî-i rütbe etti denilemez» yollu müşârün-ileyh Ahmed Paşa hazretleri hakkında irâd ettiği söze cevap verildikten sonra «Mısır vâlisinin ve gerek acemlerin usûlleri karışık şeyler olduğundan anlara aklım ermez. Lâkin bize göre fi'l-hakika ecnebînin zâbitliği gayr-ı câiz olup ale'l-husûs ki Devlet aliyye nizâmât-ı haseneye başlayalı henüz pek çok vakit olmamış olduğundan böyle şeylerde itikad-ı nâsı dahi gözetmek lâzım gelir» denildikte «Teksir-i kuvvet ve muhâfaza-i mülk ü millet için muvakkaten ecnebî istihdamına cevâz-ı şer'î olduğu müselleme şey oldu-

ğuna ve istenilen şeylerin tarik ve çâresi bulunageldiğine binâen Devlet-i aliyye agyâr sözüne bakmayarak kendi işinin tanzimine himmet buyursa güzel olur» demiş olduğundan bu hususta olan teessürlerini fi'l-cümle def' etmek ve diğer söylenecek hususlara dahi medâr-ı te'sir olmak mülâhazasıyla berü taraftan «Bi-tevfikihi teâlâ Devlet-i Aliyye ile İngiltere devleti beyninde mahabbet ve meveddet gün be-gün mütezâyid oldukca ve avâm-ı nâs dahi bir taraftan muhass-nât-ı nizâmiyyeyi anladıkca ileride buradan yalnız berrî değil bahrî bile ofiçiyaller celb ü istihdâm buyrulmasını me'mûl ederim ve böyle şeyler hep Rusya'ludan bilinmekte ise de li'llâhi'l-hamd Devlet-i aliyye kendi hayr ü şerrini ve hakikî dostlarını bilmez olmayıp ve bu makule mesâlihde bi'l-farz Rusyalu'nun ba'z-ı ifâdâtı vâki' olsa bile kat'â kulak asılmayıp eğerci zâhir-i hâlde Rusyalu'ya tatlıca muâmelât gösterilmekte ise de himmet-i bülend-rûtbet-i hazret-i mülûkâne ve ikdâm-ı ma-lâ-ke-lâm-ı cenâb-ı pâdişâhâne ile Devlet-i aliyye'nin umûr-ı dâhiliyye ve nizâmât-ı muktaziyyesiyle kemâl-i iştiğaalî esnâsında böyle bir hemcivârın şu vechile kullanılması politikaca hünerden ma'dud değil midir ve İngiltere devletinin dahi bu nümâyişlere bakmayarak Devlet-i aliyye'nin niyyât-ı hakikiyyesine dikkat ile ana göre levâzım-ı dostiyyi icrâ eylemesi lâzım gelmez mi» denilmeğin bu sözleri sûret-i kabûlde istimâ ile Dersaadet'den avdet eden kolonelin alayı Hindistan'da bulunduğundan oraya gitmek ve yâhud yine icâbına göre Dersaadet'e avdeti mülâhazasıyla biraz eyyam Londra'da tevakkuf etmek şıklarını istizân etmiş ise de henüz kendisine cevap verilmediğini bi'l-irâd istenildiği hâlde mümkün olacağını imâ etmiş olduğundan taraf-ı çâkerîden «Bu hûsusa bir güne me'mûriyetim yoktur ve benim demincek söylediğim ofiçiyaller maddesi bi-mennihi teâlâ ilerüde demektir» yollu ityân-ı kelâm olunarak savuşturulmuş ve Dersaadet'te vâki' olan tē'minât ve tevsikatın semere-i hasenesi olmak üzere nâzır-ı mûmâ-ileyhin bu kerre lisânı evvelkilere nisbetle doğrusu haylice düzgün ve mülâyim sûrette görünmüş olduğu.

Bend-i evvelde mukarrer müzâkerattan sonra Berr-i Şâm maddesinde Amiral Roussin'in Paris'e gelmesinin esbâbına dâir beynimizde ba'z-ı mertebe sohbet güzerân etmiş idi. Bu def'â Paris sefiri Nuri Efendi'nin vârid olan tahrîrâtı meâline göre kendisi Amiral-i mûmâ-ileyhle çend defâ mülâkat ederek Amiral-i mûmâ-ileyh

fezleke-i ifâdâtında işbu maslahatın hüsn-i tesviyesine Fransız devletinin isti'dâdı derkâr ise de böyle bir emr-i cesimin rü'yeti İngiltere devletinin dahi inzimâm-ı re'y ü himmetine tevakkuf edeceğini beyân eylemiş olup İngiltere devletinin dahi Devlet-i aliyye'nin saâdet-i hâlini ve ale'l-husûs dâimâ her tarafın nazar-ı dikkat ve basiretlerini celb etmekte ve cümleyi ale'd-devâm bi-huzûr ve belki âsâyiş-i âmmeyi dahi ihâfe etmekte olan böyle bir hüsn-i kalibe ifrâğ olunmasını isteyeceğinde şübhe olamaz. Zirâ Mısır vâlisinin hey'et-i hâliyesi cihetiyle Saltanat-ı senniyye'nin dâimâ harekât-ı ihtiyâtiyyeye mecbûriyeti sâir mesâlih-i mühimme ve nizâmât-ı dâhiliyyesinin rü'yet ve ikmâline mâni'i olmakta olarak eğerçi her ne kadar onunla uyuşulmak niyetinde olursa ve hakkında mütevâliyen muâmelât-ı lûtfiyye gösterilse dahi Berr-i Şâm eyâletleri onun yedinde durdukca hakikî uyuşulmanın imkânı ve çâresi olmayup husûsiyle bu hâlin imtidâdı takdirinde nâgehâni bir vak'a zuhûru dahi muhtemel ve bu ahvâlin netâyicinden hangi tarafın istifâde edeceği ve şu maddenin tesviyesi hâlinde Devlet-i aliyye'nin kendi mesâlih-i seniyyesini uydurması tamam İngiltere ve Fransa devletlerinin politikasına muvâfık düşeceği bedihîyyatdan olduğundan başka ba'z-ı zihinlere ilişik vermekte olan muâhede-i ma'lûmenin ahkâmı dahi bitmiş olacağına nazaran bu husûsda Devlet-i aliyye'nin bir güne niyyet-i âlisi olmasa bile bu maddenin dilhâh-ı âliye muvâfık olacak vechile istihsâl-i hüsn-i sûretine himmet olunması benim mütâlâamca İngiltere ve Fransa devletleri politikasının usûl-i lâzimesinden gibi görünür» denildikte «Fransa devletinin rivâyet olunan isti'dâdı acebâ maslahatın ne vechile tanzimi üzerinedir» demesiyle berü taraftan «Çünkü Amiral Roussin Mehmed Ali Paşa ile uyuşulmak Berr-i Şâm mes'elesine münhasır olduğunu öğrenmiş olduğundan anın tesviyesine sa'y edeceğini Dersaadet'de söylemiş olmasına binâen mûmâ-ileyh Nuri Efendi kendisinden suâl eylediğinde böyle ber-minvâl-i meşrûh cevap vermiş olduğundan tafsilîsi mâlûmum değildir» denilerek kendilerinin Fransa devletiyle bir güne muhâbereleri vâki' olup olmadığı lede'l-istikşâf Fransa devleti tarafından Paris'de olan İngiltere elçisi Lord Granville'e vâki' olan tebligattan müstefâd olacağı üzere Amiral Roussin'nin tasavvurâtı Berriyetü's-Şâm eyâletleri taraf-ı Devlet-i aliyye'den kayd-ı hayât şartıyla Mehmed Ali Paşa'ya ihâle ve İbrahim Paşa'nın dahi babasının vefâtından sonra fakat Mısır'da

vâli olmasına müsâade buyrulmak ve bu mukavelâde İbrahim Paşa dahi babasının vefâtı her ne vakit vâki' olur ise derhâl Mısır'a çekilip Berr-i Şâm eyâletlerini taraf-ı Devlet-i aliyye'ye teslim etmek üzere bir sûret verilip oradan def'-i ihtilâl olunarak Devlet-i aliyye ilişiksizce mesâlihi-i seniyyesiyle iştigâl ve kuvve-i muktaziyyesini istikmâl buyurması kaziiyesine münhasır ise de Fransa devleti bu aralık bu maslahata teşebbüs olunmaklığı tecvîz etmiyerek İngiltere devletinin re'yini istifsâr eylemiş olduğundan ve eğerçi fi-nefsi'l-emr maslahatın politikaca demincek vâki' olan ifâdâtınız vechile olarak ol sûretle tesviyesini yâni Berr-i Şâm eyâletlerinin Mehmed Ali yedinden istihlâsını isteyeceğimizde şübhe yoğ-ise de Mehmed Ali Suriye eyâletlerini yalnız söz ile terk etmiyerek nihâyeti kuvve-i cebriyye i'mâline dayanıp bunun vakte göre nice muhâtaratı olmak hasebiyle ol sûrete çâresiz teşebbüs olunmadığı misillü Amiral Roussin'in tasavvuru vechile tanzîm-i maslahata dahi Zât-ı şevket-simât-ı hazret-i şâhâne'nin rızây-i mülûkâneleri olup olmadığını ve Mehmed Ali'nin dahi bu sûrete yanaşıp yanaşmıyacağı mâlûm olmadığından biz dahi Fransa devletine aynı kendilerinin mütalâaları gibi şimdi bu maslahatın sırası olmadığına dâir cevap verdik demesine binâen «Amiral Roussin'in tasavvurâtı Mehmed Ali Paşa'nın kendi emel ve efkârı olan madde oluyor. Benim bildiğime göre Mehmed Ali Paşa ile uyuşulmak ancak Berr-i Şâm eyâletlerini terk eylesine mütevakıftır ve bu husûsta pek de vesâil-i cebriyye istimâli iktizâ etmiyerek Fransa ve İngiltere devletlerinin tehdidât-ı kavliyyeleri dahi kâfi görünmektedir» denildikte Mehmed Ali'nin bütün bütün merzisine muhâlif olan böyle bir maddenin yalnız tehdidât-ı kavliyye ile husûlü mümkün olsa İngiltere devleti her türlü sa'y ü gayret ederdi. Lâkin maslahat böyle olmayıp harekât-ı fi'liyye sûreti dahi tecvîz olunamamakta olmasıyla böylece durulmaktadır. Lâkin Amiral-i mûmâ-ileyhin tasavvuru vechile tanzîm-i maslahata rızây-ı meymenet-iktizây-i cenâb-ı pâdişâhî erzân buyrulup da bizleri me'zûn ve murahhas buyursalar ol hâlde Mehmed Ali'ye bu sûret teklif olunabilir idi» demiş olduğundan «Bu sûrete rızây-ı hümayun-ı hazret-i şâhâne şâyân buyrulacağını benim aklım kesmez ve bu bahse karıştırılmaklığım dahi bana göre münâsib görünmez» denilerek bu sohbet dahi bu merkezde hitam bulmuş idüğü.

Geçende hâki-i pâyi âsafânelerine tahrîr ü iş'âr kıldığı vec-

hile Lord Ponsonby'nin Londra'ya avdeti kaziiyesi işidilmiş ise de Lord Palmerston'un buna dâir henüz bir güne ifâdesi vuku' bulmamış olduğundan hakikat-i keyfiyyet anlaşılacak için bu defâki mülâkatta Lord Ponsonby'nin muvakkaten Londra'ya geleceği işiilmekde ise de mukaddemâ Paris'de bulunduğum hengâmda Amiral Roussin'in Paris'e geleceği keyfiyeti derhâl Umûr-ı ecnebiyye nezâreti cânibinden ihbar olunup tarafımızdan ise Lord Ponsonby'nin avdet edeceğine dâir hiç bir güne ifâde vâki' olmamış olduğundan bu işidilen havâdise kat'â vücud vermemekteyim» denildikte Lord Ponsonby'nin familyaca ba'z-ı mesâlihi olmak hasebiyle kendi istid'âsına mebnî üç dört mah zarfında yine merkez-i me'mûriyyetine gitmek üzere ruhsat verilmiş ve mukaddemâ biraz eyyam Dersaadet'de bulunup bir müddet dahi İngiltere devletinin orta elçilik hizmetiyle Amerika'da kâin Brezilya tâbir olunur devlet nezdinde bulunmuş olan bir gayet mu'teber ve dirâyetkâr İngiltere'lünün Lord Ponsonby'nin müddet-i gıyâbında muvakkaten ve fevka'l-âde olarak sefâretle Dersaadet'de ikamet eylemesi sûreti dahi karar-gir olmuş olmağla Lord Ponsonby mart evâhirinde olmaz ise nisan içinde Dersaadet'den hareket ve tarafına azîmet ederek mesâlih-i muktaziyyesini ha'de'l-rû'ye yine sefâretine gidecektir; ve size bu husûsun ifâde olunmaması şu aralık mülâkat vuku'bulmamış olmasından neş'et etmiştir» yollu cevap vermiş olup eğerçi Lord Ponsonby'nin yerine gidecek âdemin ismini dahi söylemiş ise de İngilizlerin isimleri ve ale'l-husûs telâffuzları pek dolaşık şeyler olduğundan hâtır-ı âcizânemden çıkmış olmağla bi-mennihi teâlâ bundan sonra bi't-tahkik iş'âr olunacağı.

Fransızların Cezâyir kalelerinde tek durmıyarak bir taraftan yeniden yer zabtına çalışmakta ve Kostantine üzerinde gördükleri hezimetten mütenebbih olmayarak yine müceddeden asker irsâli sûretine teşebbüs etmekte olup eğerçi nezâket-i vakt ü hâl cihetiyle taraf Devlet-i aliyye'den şimdiye kadar sabr u teenni sûreti ihtiyâr olunmuş ise de Zât-ı şevket-simât-ı hazret-i şâhânenin mülk-i mev-râsu olan Cezâyir hakkında Fransızların açıktan açığa ve Devlet-i aliyye'nin Paris'de sefâretinin gözü önünde vâki' olmakta olan tedbir ve tedârükâtlarına mukabil hiç ses çıkarılmamak münâsib şey olmadığından velhâsil Fransızların usûl-i düveliyyeye mugayır hareket-i vâki'alarından müddet-i medîde iğmâz ve sükût olunmaklık Saltanat-ı seniyye'nin Cezâyir'de olan hakk-ı hükûmetine

muvâfık olmayacağı ve bunların Cezâyir'de yerleşip kalmalarına İngiltere devletinin dahi râzî olmayacağı mâlûm idüğünden Paris sefiri Nuri Efendi tarafından bu husûsa dâir ifâdât-ı icâbiyye icrâsı musammen ise de İngiltere devlet-i aliyye'nin dost-ı hâlis ve siz dahi hakiki hayr-hâhı olduğunuzdan bu babda ne vec-hile hareket olunmak lâzım geleceğini kable't-teşebbüs suâl ve bu husûsa İngiltere devletinin iânet-i kavliyyesi Devlet-i aliyye'nin me'mûl-ı âlîsi olduğunu dahi mahremâne size ifâde ederim» denildiği «Vak'â Devlet-i aliyye'nin bir eyâletine fransızların bu vec-hile tasallutları pek ayıp ve çirkin bir şeydir ve buna evvel ve âhir İngiltere devleti râzı değildir ve hattâ fransızların ibtidâ Cezâyir üzerine tedârükâtı vuku'unda dahi İngiltere devletinin bu husûsa muhâlefeti ol vakit ministrolukta bulunan duc de Wellington mârifetiyle Fransalu'ya izhâr olunmuş ise de anlar Cezâyir beylerbeğisinden ahz-i intikam ile ikmâl-i nâmûs ettikten sonra yine Cezâyir'i terk edeceklerine söz verip lâkin Fransa milleti bu galebelerine mağrûriyetle orada yerleşmek dâiyesine düşmüş ve çok geçmiyerek Charles X.'in kırâliyetten def'i sebebiyle kırıl-lâhik Louis-Philippe dahi milletin merâmına muvâfakat için bu taahhüd Charles X. tarafından olmuş idi. Şimdi usûl teceddüd etti. Yollanan cevablar itâsına mecbur olmuş olup Fransa milletin ise Cezâyir hakkında henüz itikadları değişmiyerek şimdilik Kostantine hezimetini dahi yeniden ahz-i intikam dâvâsına düşürmüş olduğuna ve İngiltere devleti tarafından bunun için söz söylenmek lâzım gelse milleti meydana koyarak itizâr edecekleri ve daha biraz üzerlerine varılmak lâzım gelse zarûrî muhârebeyi dahi gözlerine aldıracakları zâhir olup hâlbuki İngiltere devleti dahi şu vakt-i nâzikte Cezâyir için Fransa devletiyle bozuşmaklığı tensib ve tecvîz edemeyeceğinden şimdiki hâlde bunun için bizim taraftan söz söylenmek mümkün olmaz» demesiyle «Devlet-i aliyye'ye göre Fransa milletin zu'm ü itikadlarına bakıp da imtidâd-ı sükût sebebiyle kendi hakk-ı âlisini isbat derecesine getirmek münâsib olmadığından Nuri Efendi bu husûsa teşebbüs edecek olduğuna ve sizin re'yinize dahi muntazır bulunduğuna binâen şimdi Efendi-i mûmâ-ileyhe ne vec-hile yazmaklığımı tensib edersiniz» yollu tekrâr kelâm olundukta «Bu husûs Devlet-i aliyye'nin kendi bileceği şey olmağla ben bu babda hiç bir güne re'y edemem» vâdisinde cevab vermiş olduğu.

Hâk-i pâ-y-i âlilerine geçen hafta iş'âr kılındığı vechile Trablus'da olan İngiliz konsolosunun azline dâir Trablus vâlisi Tahir Paşa hazretlerinin tahrîratları gelmiş olduğundan meclis-i mülâkatta bu keyfiyet dahi der-meyân olunarak Tahir Paşa hazretlerinden dolayı mukaddemce şifâhen ve tahrîren vâki' olan tebyînâtınızı Dersaadet'e tahrir ü iş'âr etmişidim. Bu defâ müşârün-ileyh hazretlerinin tahrîratı vürüd edip Trablus'da olan İngiliz konsolosuyla muâmelât-ı câriyesine dâir bir takım evrak dahi göndermiş olduğu keyfiyeti bi'l-etrâf malûmunuz olmak için cümlesinin sûretleri istishâb olunmuş olmağla mütalâasından müstefâd olacağı vechile mevadd-ı muharrerde vâli-i müşârün-ileyhin hak yedinde olduğu şübheden âzâde olup eğerci müşârün-ileyh hazretleri hakkında iştikâsı vâki' olmuş ise de bu konsolos hakkında şikâyet yalnız müşârün-ileyh Tahir Paşa hazretleri zamânında olmayıp mukaddemleri dahi bi'd-defeât vuku' bulmuş ve hattâ bu husûs size Namık Paşa ve Nuri Efendi taraflarından dahi ifâde olunmuş velhâsıl bu konsolosun orada vuku' bulmakta olan harekâtı usûli düveliyyeye mugaayır bulunmuş ve Mısrâta'dan İngiliz tebeasını çıkarmak için giden sefine ile barut irsâli husûsunda zuhûra gelen uygunsuzluğu Lord Ponsonby'nin dahi itiraf-kerdesi olmuş olduğundan ve Devlet-i aliyye memâlikinde İngiltere tebeası haklarında hilâf-ı uhûd bir güne muâmele vuku'unun ihtimâli olmayıp hep bu dâvâlar konsolosun nâ-şâyeste hareketlerinden neş'et etmekte idüğünden İngiltere devleti tarafından tebdiline himmet olursa bu nizâ'ların cümlesi bitmiş olacağı şübhe yoktur ve Saltanat-ı seniyye'nin İngiltere devleti hakkından an-be-an zuhûra gelmekte olan bunca riâyetlerine göre böyle bir madde-i cüz'iyede dayanılsa güzel olur» vâdisinde sevk-i kelâm olundukta «Sizin bu husûsda mâlûmâtınız Tahir Paşa'nın tahrîratından olup bizimki ise konsolosun mektublarına münhasır olmayarak başka âdemlerden dahi kâğıtlar gelmiş olduğundan ve her şeyde iltizâm-ı hakkaniyyet edegeldiğimizden mâlûmât ve harekâtınızı size hikâye edeyim» diyerek «fi'l-hakika barut bulunan sefineyi ahz ü tevkif eylesinde hak yedinde olduğu bu tarafda kanûnumuza dahi bi'l-mürâca'a tebeyyün etmekle konsolos-ı mersûmun bu husûsda hak yedinde değildir ve müşârün-ileyh hazretlerinin icrâ eyledikleri abluka usûlüne kemâliyle itâat ve riâyet etmeğliğin lâzım gelir idi meâlinde cevab yazdık. Lâkin diğer şeylerde Tahir Paşa'nın hak ye-

dinde olmayarak hattâ ingiliz tebeasıyla hiç kimse ahz ü itâ eylemesin deyu hilâf-ı uhûd ilân eylemesi bir vechile tahammül olunur şey olmadığından hakkımızı icrâ etmek için Trablus'a bir donanma irsâlini dahi tasavvur etmişidik. Lâkin evvel-i emirde taraf-ı Devlet-i aliyye'ye bir şikâyet olunması sûretini daha ercah görmüş olduğumuzdan donanmâ-yı mezkûrun irsâli ol vakit te'hîr olunmuş ise de sonradan hakk-ı müşârün-ileyhde iştikâlar teâkub etmiş olduğundan kendi metbû'-ı mufahhamı olan Zât-ı şevket-simât-ı hazret-i şâhâne'nin hukuk-ı âliyyesinin hilâfına hareket etmeğe muktedir olamayacağını kendisine anlatmak ve Dersââdet'den tenbihât-ı seniyye zuhûruna kadar İngiltere tebeasının imtiyâzâtını himâyet etmek için çend kıt'a sefine gönderdik. Lâkin bu sefineler fi'len bir şey yapmayı fakat kavlen icrây-i me'mûriyyet edeceklerdir» demesiyle ben «Tahir Paşa hazretlerinin böyle şey ilân edeceklerini kat'â me'mûl edemem ve sizin bu vechile sefâin göndermenizi dahi lâyük göremem ve husûsiyle vâli-i müşârün-ileyh hazretlerine Dersââdet'den tenbihât-ı sâmiyye irsâl buyrulmuş olduğundan bundan böyle ingiliz tebeasına daha ziyâde riâyet edeceği bedihîdir; ve şu konsolosun uygunsuzlukları sâbit olduğundan tebdîli muktâzî görünmektedir. Hele siz şu evrak-ı vâride sûretlerini mütalâ'a edin de ba'dehû yine söyleşilür» makalaatiyle çünkü vakt-i işâ tekarrüb etmiş olduğundan çâresiz meclise hitam verilerek avdet olunduğu beyâniyle arıza-ı sıdk-fariza-i kemteranem terkîm ü takdimine mübâderet kılındığı in-şâe'l-kerîm muhât-ı ilm-i âli-i âsafâneleri buyruldukta her hâlde emr ü fermân hazret-i men lehül-emrindir.

Fi 21 l sene 52

Mustafa Reşid